

τρόπο προστέθηκε στο ζήτημα άλλο ένα προσεκτικό λιθαράκι, μετά το ωραίο βιβλίο του Πλωρίτη, που οδηγεί σε μια ρεαλιστικότερη αποτίμηση του ζητήματος του βυζαντινού «θεάτρου», γιατί δια φωτίζει αρκετά εμπειριστωμένα, με κείμενα και επιχειρήματα, τη θεολογική πλευρά του ζητήματος της τόσο φανεράς απουσίας δράματος και θεάτρου από τη βυζαντινή εκκλησία.

ΒΑΛΑΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

The Heirs of Molière. Four French Comedies of the 17th and 18th Century. Regnard: The Absent-Minded Lover, Destouches: The Conceited Count, La Chaussée: The Fashionable Prejudice, Laya: The Friend of the Laws, Translated and Edited by Marvin Carlson, New York, Martin E. Segal Theatre Center 2003, σ. XVI+364, 4 εικ. ISBN 0-9666152-5-5.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, πως ο Marvin Carlson είναι ένας από τους εξαιρετους ιστορικούς του παγκόσμιου θεάτρου, ιδιαίτερα ειδικευμένος στην ιστορία του ευρωπαϊκού θεάτρου (βλ. την τελευταία του μονογραφία για τον Βολταίρο και την παρουσίασή μου στην *Παράβαση* 5, 2004, σσ. 377 εξ.), αλλά και εξέχων θεωρητικός του θεάτρου (βλ. την κριτική εισαγωγή στις Performances και την ανάλυσή μου στην *Παράβαση* 3, 2002, σσ. 305-320). Τώρα αποδεικνύεται και εξοχός μεταφραστής γαλλικών κωμωδιών που γραφτήκαν στο χρονικό διάστημα από το θάνατο του Μολιέρου έως τη Γαλλική Επανάσταση. Το Martin E. Segal Theatre Center έχει εκδώσει ως τώρα κυρίως συγγράμματα για την πανεπιστημιακή διδασκαλία: τέσσερα «μελοδράματα» του Ρικιέκουρτ, του πατέρα του είδους, σε μετάφραση των Daniel Gerould και Marvin Carlson, τρία θεατρικά έργα από το σύγχρονο αιγυπτιακό θέατρο (μαζί με τα πρακτικά ενός συμποσίου που έγινε στο CUNY Graduate Center στη Νέα Υόρκη το 1999), έναν τόμο *Zeami and the Nô Theatre in the World* σε έκδοση του Benito Ortolani και Samuel Leiter (που αποτελεί τα πρακτικά ενός συμποσίου με το θέμα αυτό στη Νέα Υόρκη) και τέσσερα θεατρικά έργα του σύγχρονου Ολλανδού συγγραφέα Hugo Claus. Η επιλογή των τεσσάρων κειμένων έγινε με κριτήρια ιστορικά: στη σκιά του Μολιέρου, ακόμα και το 18ο αιώνα, εξαφανίζονται τα ονόματα σπουδαίων Γάλλων κωμωδιογράφων που καλλιεργήσαν το είδος στα μέτρα του, με τις ίδιες τεχνικές και δομές, βέβαια με την προσθήκη μιας ηθικοδιδασκαλικής διάστασης και τη συγκινησιακή φόρτιση που οδηγεί στη «δακρύβρεχτη» κωμωδία, την comédie larmoyante. Από την ομάδα των κωμωδιογράφων αυτών είναι σήμερα μόνο δύο ονόματα γνωστά, που αποτελούν όμως ο καθένας ξεχωριστή περίπτωση: ο Marivaux και ο Beaumarchais. Ο πρώτος δεν είχε σχεδόν καμιά θέση και επίδραση στα θεατρικά πράγματα της εποχής του, συνεργάστηκε με τους Ιταλούς της comédie italienne κι όχι με την Comédie Française, ανακαλύπτεται στην κυριολεξία μόλις στον 20ό αιώνα, ενώ ο δεύτερος έγινε γνωστός κυρίως λόγω της χρονικής συγκυρίας, που τον έκανε πολιτικό πρόσωπο της Γαλλικής Επανάστασης. Το πιο σημαντικό στοιχείο της εξέλιξης ωστόσο είναι: α) η διατήρηση της φόρμας και της δομής, των δραματουργικών τεχνικών και της σκηνικής οικονομίας της κωμικής παράδοσης του Μολιέρου και β) η μετάβαση του είδους στη δακρύβρεχτη κωμωδία με ηθικοδιδασκαλικό στόχο, που ωστόσο δεν αποκλείει καθόλου το γέλιο.

Η μετάφραση είναι έμμετρη, γιατί ο Carlson θεωρεί πως στον πεζό λόγο χάνεται ένα με-

γάλο μέρος της αισθητικής ποιότητας, ακόμα και των τεχνικών του διαλόγου, σε αντίθεση με τον Αδαμάντιο Κοραή που μαλώνει τον Κωνσταντίνο Κοκκινάκη για τη μετάφραση του *Ταρτούφου* σε έμμετρο μορφή (1815). Και μιας που αναφερόμαστε στα ελληνικά συμφραζόμενα της μετάφρασης γαλλικών κωμωδιών, πρέπει να αναφερθεί πως η «δακρύβρεχτη» κωμωδία βρίσκει πρόσφορο έδαφος και στην Ελλάδα γύρω στο 1800 και πριν ακόμα, τόσο με τις συστηματικές μεταφράσεις του Γκολντόνι και του Κότζεμπου, όσο και του Μολιέρου. Και πρόσφατα ανακαλύφθηκε και ελληνική μετάφραση της *Σκώτισσας* του Βολταίρου (1761), που έγινε το 1806. Ωστόσο αυτές κωμωδίες συνήθως δεν βρίσκουν τον δρόμο τους στη σκηνή στην εποχή τους.

Ο Carlson αναπτύσσει στην Εισαγωγή γιατί άφησε τις κωμωδίες του Dancourt, που ήταν γραμμένες σε πεζό λόγο και προτίμησε τον Jean-François Regnard, που *Ο αφρημένος εραστής* του παίχθηκε το 1697 χωρίς επιτυχία και βρήκε αναγνώριση μόλις μετά τον θάνατο του συγγραφέα το 1731. Στο κέντρο της υπόθεσης βρίσκεται ένας ήρωας με κάποια χαρακτηρισολογική αδυναμία, όπως στις περισσότερες ώριμες κωμωδίες του Μολιέρου: εδώ είναι *Le Distrait*, ο αφρημένος. Η δεύτερη κωμωδία, του Nericault Destouches, είναι επηρεασμένη από το «αισθηματικό» κίνημα που πέρασε κατά τον 18ο αιώνα από την Αγγλία στη Γαλλία κυρίως με τον Βολταίρο· ο Destouches και ο Βολταίρος ήταν θαυμαστές του αγγλικού θεάτρου της εποχής. *Le Glorieux*, το πιο γνωστό έργο του, είναι ένα πρόπλασμα της *comédie larmoyante*. Ωστόσο ως πρώτος εκπρόσωπός της θεωρείται ο La Chaussée, από τον οποίο παρουσιάζεται εδώ η κωμωδία *Préjugé à la Mode*, όπου επιτίθεται στην προκατάληψη που υπήρχε ακόμα και ανάμεσα στις μέσες κοινωνικές τάξεις, πως ο σύζυγος δηλαδή δεν επιτρέπεται να δείξει ανοιχτά την αγάπη του για τη γυναίκα του. Και η τελευταία κωμωδία, *L' Ami des Lois* του Jean-Louis Laya, μας μεταφέρει ήδη στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης: παίχτηκε το 1793 στην Comédie Française κατά τη δίκη του Λουδοβίκου ΙΔ' και επιτίθεται ενάντια στις υπερβολές των Επαναστατών, υποστηρίζοντας τους Girondistes και παρουσιάζοντας ως Ταρτούφους τους ριζοσπαστικούς: ο υποκριτής με το δηλωτικό όνομα Nomophage υποδεικνύει καθαρά τον Robespierre και ο Jacobin τον Jean-Paul Marat. Με την επικράτηση των ριζοσπαστών η Comédie Française έκλεισε και οι ηθοποιοί βρέθηκαν στη φυλακή. Μετά την πτώση του Robespierre το έργο επαναλήφθηκε για καθαρά πολιτικούς λόγους, είχε όμως μόνο μέτρια επιτυχία. Ο κόσμος του Μολιέρου, ο κοινωνικός και ο θεατρικός, είχε τελειώσει οριστικά.

Και στις τέσσερις μεταφράσεις, ο Carlson παραθέτει και τις εισαγωγές που υπήρχαν στις εκδόσεις: *The Absent-Minded Lover* (σσ. 1-86), *The Conceited Count* (σσ. 89-196), *The Fashionable Prejudice* (σσ. 199-284), *The Friend of the Laws* (σσ. 287-360). Στο τέλος υπάρχει μια πολύ σύντομη επιλογή βιβλιογραφίας (σ. 382) και η δήλωση των εκδόσεων που χρησιμοποιήθηκαν (σ. 363). Επωφελημένη από τις μεταφράσεις αυτές είναι βεβαίως και η ελληνική πανεπιστημιακή διδασκαλία, γιατί τα γλαφυρά κείμενα του Carlson διαβάζονται άνετα και διατηρούν εν πολλοίς το *esprit* των προτύπων· και τα έμμετρα γαλλικά του 18ου αιώνα δεν είναι πολύ πιο εύκολα από την ίδια τη γλώσσα του Μολιέρου.